

Murat Orkun Selçuk¹*Politik Risk Çalışmaları Merkezi Direktörü***Rovshana Hagverdiyeva²***Araştırmacı***Seifeldin Abbas***Öğrenci**ODTÜ Uluslararası İlişkiler*

DEĞERLENDİRME NOTU

LİBYA'DA SON DURUM: TÜRKİYE AÇISINDAN FIRSATLAR VE RİSKLER

Libya, sahip olduğu önemli yeraltı zenginliğine rağmen son dönemdeki çatışmalar ve kaotik ortam öncesinde dahi büyük hidrokarbon rezervlerini sürdürülebilir sosyoekonomik refaha ve siyasi güce dönüştürme konusunda başarılı olamayan, uluslararası topluma entegrasyonda sıkıntılar yaşayan bir ülke idi. Arap Baharı sürecinde ülkenin Lideri Muammer Kaddafi'nin devrilmesinin ardından yaşanan gelişmeler, sorunları daha da derinleştirmiş ve ülkeyi siyasi ve askeri açıdan parçalanmış, toplumsal bütünlüğünü ciddi ölçüde zedelenmiş bir hale getirmiştir.

Arap Baharı öncesinde başta inşaat sektörü olmak üzere gelişen Türkiye-Libya ekonomik ilişkileri, ülkedeki istikrarsızlık ve beraberinde gelen tahsilat sorunları nedeniyle önemli ölçüde bozulmuştur. Bununla birlikte Libya, geniş hidrokarbon rezervleri ve yeniden inşa ihtiyacıyla Türkiye için önemli ekonomik fırsatlar barındırmaktadır.

Bu yazıda, Türkiye'nin önündeki fırsatları daha sağlıklı değerlendirebilmek için Libya'nın mevcut siyasi ve ekonomik durumu incelenecek, bu değerlendirme ışığında iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin yeniden canlandırılmasına yönelik öneriler sunulacaktır.

1. Libya'daki Siyasi Durum:**1.1 2011 Sonrası Kurumsal Boşluk**

Muammer Kaddafi, 1969'dan 2011'e kadar yaklaşık 42 yıl boyunca Libya'yı tek adam yönetimiyle idare etmiştir. Bu dönemde ordu, siyasi partiler ve sivil toplum gibi kurumlar

¹ <https://www.tepav.org.tr/ekibimiz/s/1504>

² <https://www.tepav.org.tr/ekibimiz/s/1532>

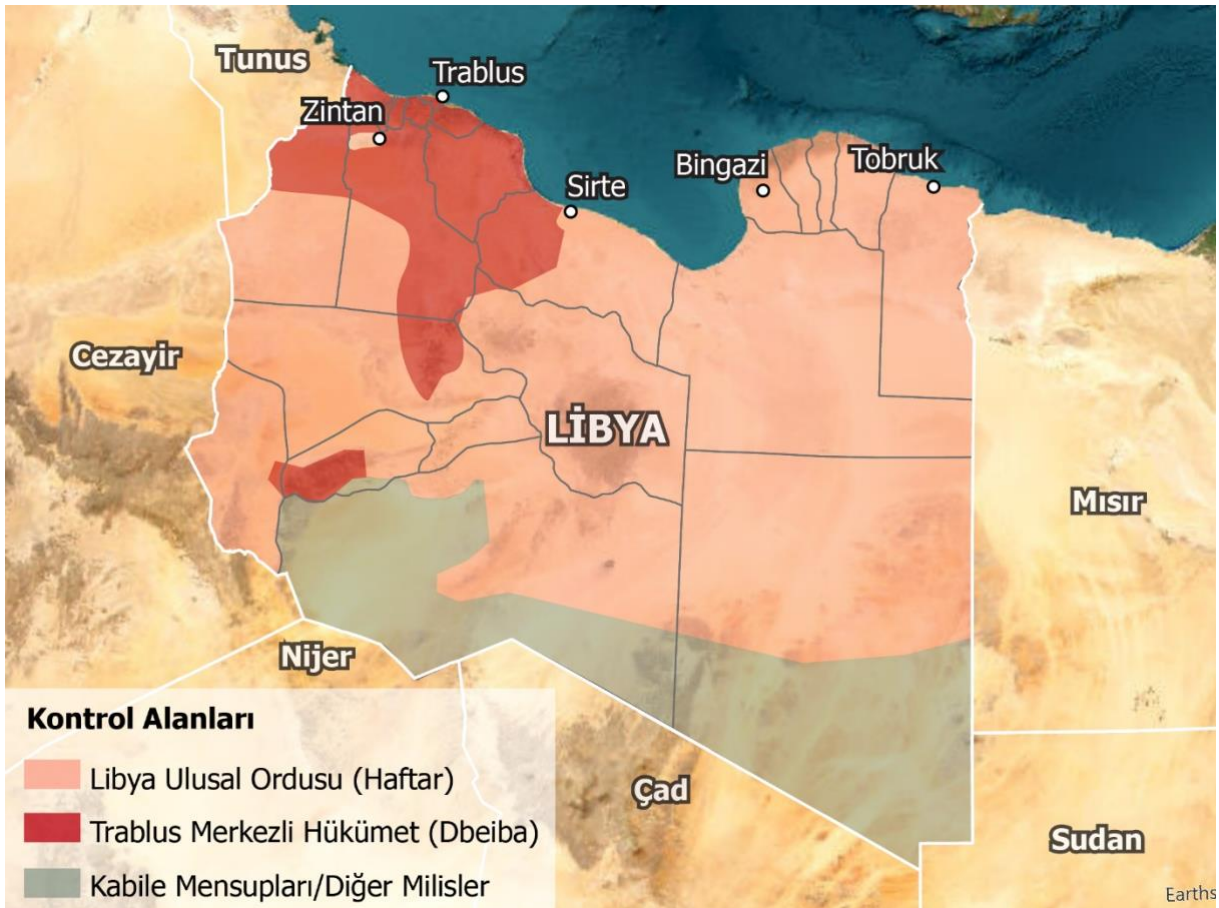
Bu çalışmada ifade edilen bulgular, yorumlar, sonuçlar, öneriler ve görüşler tamamen yazar(lar)ına aittir. TEPAV'ın resmi görüşü değildir. © TEPAV, aksi belirtilmedikçe her hakkı saklıdır.

bilinçli olarak zayıf bırakılmış, devlet büyük ölçüde Kaddafi'nin şahsına bağlı hâle gelmiştir. Dolayısıyla Arap Baharı dalgasıyla rejimin 2011'de devrilmesiyle, yalnızca bir yönetim değil, aynı zamanda otoriteyi devralabilecek kurumsal yapı da ortadan kalkmıştır (International Crisis Group, 2012).

Bu boşluk, kısa süre içinde Libya'yı silahlı milislerin mücadele alanına dönüştürmüştür. Devrim sürecinde silahlanan çok sayıda yerel grup, merkezi bir ordu altında birleştirilememiştir. Bunun yerine şehir ve bölge temelli milisler, geçiş dönemi hükümetlerinin üzerinde fiilî bir baskı unsuru hâline gelmiştir. Böylece Libya, 2011 sonrasında devlet kurumlarının değil, silahlı grupların belirleyici olduğu bir siyasi düzene sürüklenmiştir.

1.2 2014 Bölünmesi ve Başlıca Aktörler

Bu kurumsal zayıflık, 2014 yılında kalıcı bir siyasi parçalanmaya dönüşmüştür. 2014 seçimleriyle oluşan Temsilciler Meclisi, Trablus'taki milislerin baskısı karşısında doğudaki Tobruk kentine taşınmak zorunda kalmış, böylece ülke fiilen ikiye bölünmüştür. (Council on Foreign Relations, t.y.) Bu tarihten itibaren Libya'daki siyasi denklemi anlayabilmek için dört aktöre bakmak gerekmektedir.

Kaynak: TEPAV Görselleştirmeleri

Doğuda Temsilciler Meclisi, ülkenin tek seçilmiş yasama organı olma iddiasını sürdürmekte olup fiilen Bingazi merkezli faaliyet göstermektedir. Ekim 2026'daki seçim sonrasında Salhin Abdulnabi el Obeidi başkan olarak seçilmiştir. Temsilciler Meclisi'yle iltisaklı Libya Ulusal Ordusu ise Halife Haftar komutasında doğu ve güneyin büyük bölümünü fiilen kontrol etmektedir. Batıda ise 2015'te Birleşmiş Milletler arabuluculuğunda kurulan Yüksek Devlet Konseyi, eski Genel Ulusal Kongre üyelerinden oluşan danışma niteliğinde bir organ olarak

TM'nin karşısında konumlanmıştır. Yürütme kanadında ise 2021'de BM destekli süreçle kurulan Ulusal Birlik Hükümeti, Abdulhamid Dibeybe başkanlığında Trablus merkezli olarak uluslararası toplum nezdinde tanınmaktadır.

Bu dört aktör arasındaki ilişki, basit bir doğu-batı karşıtlığından ibaret değildir. Zira Temsilciler Meclisi ile Yüksek Devlet Konseyi arasındaki anlaşmazlık, çoğunlukla seçim yasalarının nasıl düzenleneceği gibi teknik konular etrafında şekillenmektedir. Libya Ulusal Ordusu ile Ulusal Birlik Hükümeti arasındaki gerilim ise doğrudan askeri ve toprak temelli bir rekabete dayanmaktadır. Dolayısıyla Libya'daki bölünmüşlüğü tek bir ekseninde değil, hem yasama hem yürütme hem de askeri düzeyde iç içe geçmiş bir karmaşıklık olarak okumak gerekmektedir.

1.3 2019-20 Trablus Savaşı ve Dönüm Noktası

Bu yapı, Nisan 2019'da Hafter'in Ulusal Birlik Hükümeti'nin öncülü olan Ulusal Mutabakat Hükümeti'ne karşı Trablus'u ele geçirmek amacıyla başlattığı askeri hareketle ciddi bir sınavdan geçmiştir. Rusya, BAE ve Mısır'ın desteklediği bu saldırı karşısında Türkiye, Kasım 2019'da Ulusal Mutabakat Hükümeti ile imzaladığı güvenlik ve askeri iş birliği mutabakatı çerçevesinde Trablus'a doğrudan destek vermiştir. Bu müdahale, 2020 ortasında Hafter güçlerinin geri çekilmesiyle sonuçlanmış ve sahadaki dengeyi kalıcı biçimde değiştirmiştir. (Council on Foreign Relations, t.y.)

Ekim 2020'de imzalanan kalıcı ateşkes anlaşması, çatışmaların sona ermesini sağlasa da Libya'nın siyasi bölünmüşlüğü ortadan kaldırmamıştır. Zira ateşkes, Libya Ulusal Ordusu ile Ulusal Mutabakat Hükümeti arasındaki askeri cepheyi dondururken, Temsilciler Meclisi ile Yüksek Devlet Konseyi arasındaki siyasi anlaşmazlığı çözüme kavuşturmamıştır. Bu durum, BM'nin çabasıyla 2021'de başlayan seçim sürecinin üzerine inşa edileceği zemindeki kırılganlığı önceden göstermektedir.

1.4 2021-22 Seçim Krizi ve İkili Hükümet

BM arabuluculuğunda Şubat 2021'de kurulan Ulusal Birlik Hükümeti, Aralık 2021'de cumhurbaşkanlığı ve parlamento seçimleriyle Libya'yı birleştirmeyi hedeflemiştir. Ancak seçim yasalarındaki anlaşmazlıklar ve adaylık tartışmaları nedeniyle seçimler yapılamamıştır. Temsilciler Meclisi bunun üzerine Şubat 2022'de Dibeybe'nin görev süresinin dolduğunu ileri sürerek Fethi Başağa'yı yeni başbakan seçmiş, Dibeybe ise yalnızca seçim yoluyla görevi devredeceğini açıklayarak bu atamayı tanımamıştır (Reuters, 2022).

Böylece Libya, Mayıs 2023'e kadar Başağa'nın ardından göreve gelen Usame Hammad liderliğindeki doğu merkezli Ulusal İstikrar Hükümeti ile Dibeybe liderliğindeki Ulusal Birlik Hükümeti arasında, birbirini tanımayan iki hükümetin yönettiği bir döneme girmiştir (Al Jazeera, 2023). Bu ikili yapı, 2026'ya kadar büyük ölçüde değişmeden sürmüş ve Ulusal Birlik Hükümeti uluslararası meşruiyetini korurken, Ulusal İstikrar Hükümeti doğudaki fiilî kontrolünü Temsilciler Meclisi ve Libya Ulusal Ordusu'nun desteğiyle pekiştirmiştir.

1.5 Seçime Doğru Güncel Süreç

Gelinen noktada BM, seçim tikanıklığını aşmak amacıyla yeni bir müzakere zemini kurmuştur. UNSMIL gözetiminde Ulusal Birlik Hükümeti, Yüksek Devlet Konseyi, Temsilciler Meclisi ve Libya Ulusal Ordusu'ndan ikişer temsilcinin katıldığı 4+4 Komitesi, Nisan 2026'da görüşmelere başlamış ve 30 Ağustos'ta cumhurbaşkanlığı ile parlamento seçimlerinin 24 ayı aşmayacak bir süre içinde, tek bir yürütme organı ve birleşik ulusal kurumlar altında yapılmasını öngören bir anlaşmaya varmıştır. UNSMIL, anlaşmayı 3 Eylül'de Temsilciler Meclisi ve Yüksek Devlet Konseyi liderliğine sunmuş ve onaylanması için bir ay süre tanımıştır (Al Jazeera, 2026).

Temsilciler Meclisi, 14 Eylül'de yaptığı oturumda anlaşmayı oy birliğiyle onaylamıştır. Yüksek Devlet Konseyi ise anlaşmaya yeterli bilgilendirme yapılmadığı gerekçesiyle itiraz etmiş, Temsilciler Meclisi'nin cumhurbaşkanlığı seçim yasasında yaptığı bazı değişiklikleri de anayasaya aykırı bulduğunu açıklamıştır. Bununla birlikte Temsilciler Meclisi Başkanı Salih ile Yüksek Devlet Konseyi Başkanı Takala, 4+4 anlaşmasının imzalanmasından kısa süre sonra, seçim yasalarını netleştirmekle görevli 6+6 Komitesi'ni yeniden canlandırma kararı almış ve bu görüşmelerin Ankara'da sürdürülmesi planlanmıştır.

Bu tablo, Libya'daki siyasi çözümün artık yalnızca bir barış anlaşmasına değil, kurumlar arası teknik bir uzlaşuya bağlı olduğunu göstermektedir. Zira taraflar arasında çatışmanın sona ermesi konusunda büyük bir anlaşmazlık bulunmamaktadır. Asıl tikanıklık, seçim yasalarının içeriği ve bunları onaylayacak merciler etrafında yaşanmaktadır. Dolayısıyla Libya'nın önümüzdeki dönemde izleyeceği siyasi seyir, büyük ölçüde TM ve YDK arasındaki bu teknik müzakerelerin seyrine bağlı görünmektedir.

2. Ekonomik Gelişmeler

2.1.Libya ekonomisinin genel görünümü

Libya, Afrika'nın en büyük kanıtlanmış petrol rezervlerine sahip ülkelerinden biri olmasına rağmen, bu doğal kaynak zenginliğini çeşitlenmiş ve istikrarlı bir ekonomik yapıya dönüştürmekte zorlanmaktadır. Dünya Bankası verilerine göre, petrol ve doğal gaz 2024 yılında Libya'nın gayrisafi yurt içi hasılasının (GSYH) yüzde 65'ini, ihracatının yüzde 93'ünü ve kamu gelirlerinin yüzde 72'sini oluşturdu. Bu yapı, petrol üretimindeki kesintilerin ve uluslararası fiyatlardaki dalgalanmaların ekonomik büyüme, kamu harcamaları ve dış ticaret üzerindeki etkisini artırmaktadır (World Bank, t.y.; International Monetary Fund [IMF], 2012).

2.2. 2000–2010: Petrol gelirleriyle büyüme, sınırlı ekonomik çeşitlenme

2000'li yıllar Libya ekonomisinin petrol gelirleri sayesinde büyüdüğü, ancak ekonomik çeşitlenme bakımından önemli yapısal sorunların devam ettiği bir dönemdi. Birleşmiş Milletler yaptırımlarının 2003'te kaldırılmasının ardından ekonomik faaliyetler hız kazandı. IMF'ye göre 2004–2010 döneminde reel GSYH yıllık ortalama yaklaşık yüzde 5 büyürken, resmî dış varlıklar 2003 sonunda 20 milyar dolardan 2010 sonunda 170 milyar dolara yükseldi. Petrol dışı sektörlerde de kamu yatırımlarının desteğiyle büyüme yaşanmasına rağmen, ihracatın büyük ölçüde hidrokarbonlara dayanması ve özel sektörün devletin ekonomik ağırlığı karşısında sınırlı kalması, büyümenin kapsayıcılığını ve istihdam yaratma kapasitesini kısıtladı (IMF, 2012).

Bu dönemde yüksek petrol gelirleri, kamu istihdamının ve sübvansiyonların genişlemesini finanse edebildi ancak petrol dışı üretimin ve özel sektörün yeterince gelişmemesi, ekonomiyi uzun vadede petrol gelirlerine bağımlı bıraktı. Nitekim petrol gelirlerinin yerel üretimi desteklemek yerine ithalatı ve kamu harcamalarını finanse etmesi, ekonominin dış şoklara karşı kırılganlığını artıran temel unsurlardan biri olarak öne çıkmaktaydı (Whitworth, 2017; Ali & Harvie, 2013).

Şekil 2.2.1. Libya'da kişi başına düşen reel GSYH, 2000–2025

Kaynak: World Bank Data verileri, TEPAV görselleştirmesi.

2.3. 2011 sonrası: Çatışma, üretim kayıpları ve ekonomik istikrarsızlık

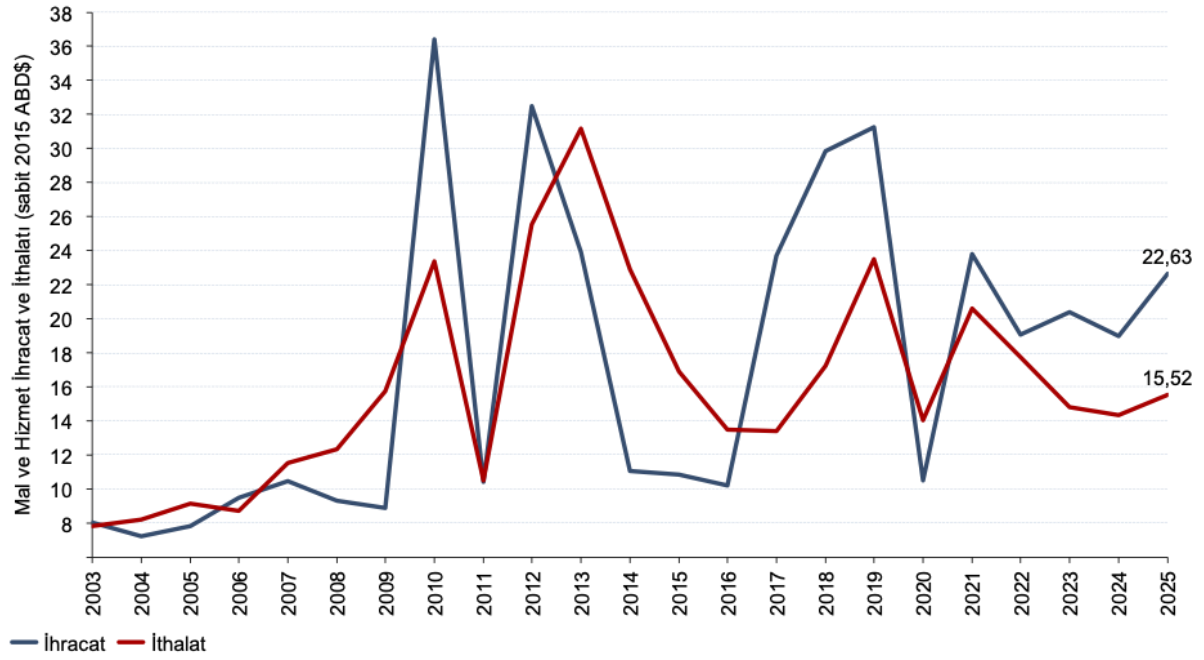
Uzun yıllar boyunca biriken sosyoekonomik eşitsizliklerin ve yolsuzlukların tetiklediği 2011 ayaklanmaları ve ardından gelen iç savaşın, Libya ekonomisinde yapısal ve yıkıcı bir kırılma yarattığı izlenmiştir. Petrol üretimindeki keskin düşüş, ihracat gelirlerini ve kamu maliyesini doğrudan etkilerken; petrol dışı faaliyetler de altyapı ve üretim tesislerindeki hasar, bankacılık sistemindeki aksamalar, döviz erişim sorunları ve yabancı iş gücünün ülkeden ayrılması nedeniyle darbe almıştır. IMF'nin 2012 değerlendirmesine göre, reel GSYH 2011'de bir önceki yıla kıyasla yaklaşık yüzde 60 küçülürken aynı dönemde petrol üretiminin Temmuz 2011'de günlük 22 bin varile kadar gerilediği izlenmiştir. Üretimin yılın son bölümünde yeniden artmaya başlaması, petrol sektörünün toparlanma kapasitesini gösterse de ekonominin diğer alanlarındaki hasar çok daha uzun vadeli sorunlara işaret ediyordu (IMF, 2012).

Petrol üretiminin yeniden artması, ekonominin toparlanması için önemli bir koşul olsa da tek başına kalıcı bir istikrar sağlayamadı. 2011 sonrasında siyasi ve kurumsal bölünmelerin derinleşmesi, ekonomik yönetim açısından ek belirsizlikler yarattı. Özellikle 2014 sonrası süreçte, Halife Hafter komutasındaki güçlerin ülkenin doğusunu ve kritik petrol hilalini kontrol altına almasıyla başlayan siyasi ve kurumsal bölünme, makroekonomik yönetimi felç etti. Kamu gelirlerinin kullanımı, bütçe harcamaları ve yatırımlar üzerindeki anlaşmazlıklar, petrol gelirleri yüksek olduğunda dahi bu kaynakların ülke genelinde düzenli ve etkili biçimde kullanılmasını zorlaştırdı. Böylece Libya'nın temel ekonomik sorunu yalnızca gelir yaratmak değil, bu geliri istikrarlı bir kamu maliyesi ve sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde değerlendirmek hâline geldi (IMF, 2012; World Bank, t.y.).

2.4. Günümüzde Libya: Petrol bağımlılığı ve yeniden yapılanma ihtiyacı

Libya ekonomisi 2024 yılındaki durağanlığa karşın, 2025 yılında %13,4 oranında bir büyüme kaydetti. Ancak ülkenin güncel ekonomik yapısında ve büyüme oranlarında petrolün hâlâ temel belirleyici konumda olduğu görülmektedir. (World Bank, t.y.).

2.4.1. Libya'nın dünya ile ticareti, 2003–2025

Kaynak: World Bank Data verileri, TEPAV görselleştirmesi.

Ekonomik toparlanmanın önündeki sorunlar, petrol sektörünün ötesine uzanmaktadır. Uzun süreli çatışmalar ve altyapı hasarı, kamu hizmetlerinin sunumunu ve yeni yatırımların hayata geçirilmesini zorlaştırmıştır. Elektrik arzındaki kesintiler ve üretim kapasitesine ilişkin sorunlar, hem hane halklarının günlük yaşamını hem de işletmelerin faaliyetlerini etkileyen temel altyapı kısıtları arasında bulunmaktadır (Whitworth, 2017; World Bank, t.y.).

Bu çerçevede Libya'nın ekonomik potansiyeli ile mevcut ekonomik performansı arasındaki fark, petrol zenginliğinin tek başına kalkınma sağlamadığını göstermektedir. Ülkenin toparlanması, petrol üretiminin ve gelirlerinin istikrara kavuşmasının yanı sıra altyapının yenilenmesine, elektrik ve diğer temel hizmetlerin iyileştirilmesine, özel sektörün gelişmesine ve yatırımların daha öngörülebilir bir kurumsal ortamda yürütülmesine bağlıdır. Bu ihtiyaçlar, özellikle inşaat, enerji, ulaştırma ve temel kamu hizmetleri alanlarında uluslararası şirketler için potansiyel fırsatlar yaratırken, siyasi ve kurumsal belirsizlikler söz konusu fırsatların ticari risklerle birlikte değerlendirilmesini gerektirmektedir.

3. Türkiye-Libya ekonomik ilişkileri: Ticaret, müteahhitlik ve yeni fırsatlar

Türkiye ile Libya arasındaki ekonomik ilişkiler, uzun yıllardır petrol ticareti ve müteahhitlik hizmetleri etrafında şekillenmiştir. 2000'li yıllarda hız kazanan bu ekonomik ortaklık, 2011'de başlayan çatışmalarla kesintiye uğramıştır; Türk şirketlerinin tamamlanmamış projeleri, tahsil edilemeyen alacakları ve ülkeden ayrılmak zorunda kalan iş gücü iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin uzun süreli sorunları hâline gelmiştir. Son yıllarda ise ticaretin yeniden büyümesi, eski müteahhitlik sorunlarının çözümüne yönelik girişimler ve Libya'nın yeniden inşa ihtiyacı, ekonomik ilişkilerin yeni bir döneme girdiğine işaret etmektedir (Yorulmaz & Akıncı, 2020; T.C. Ticaret Bakanlığı, 2025).

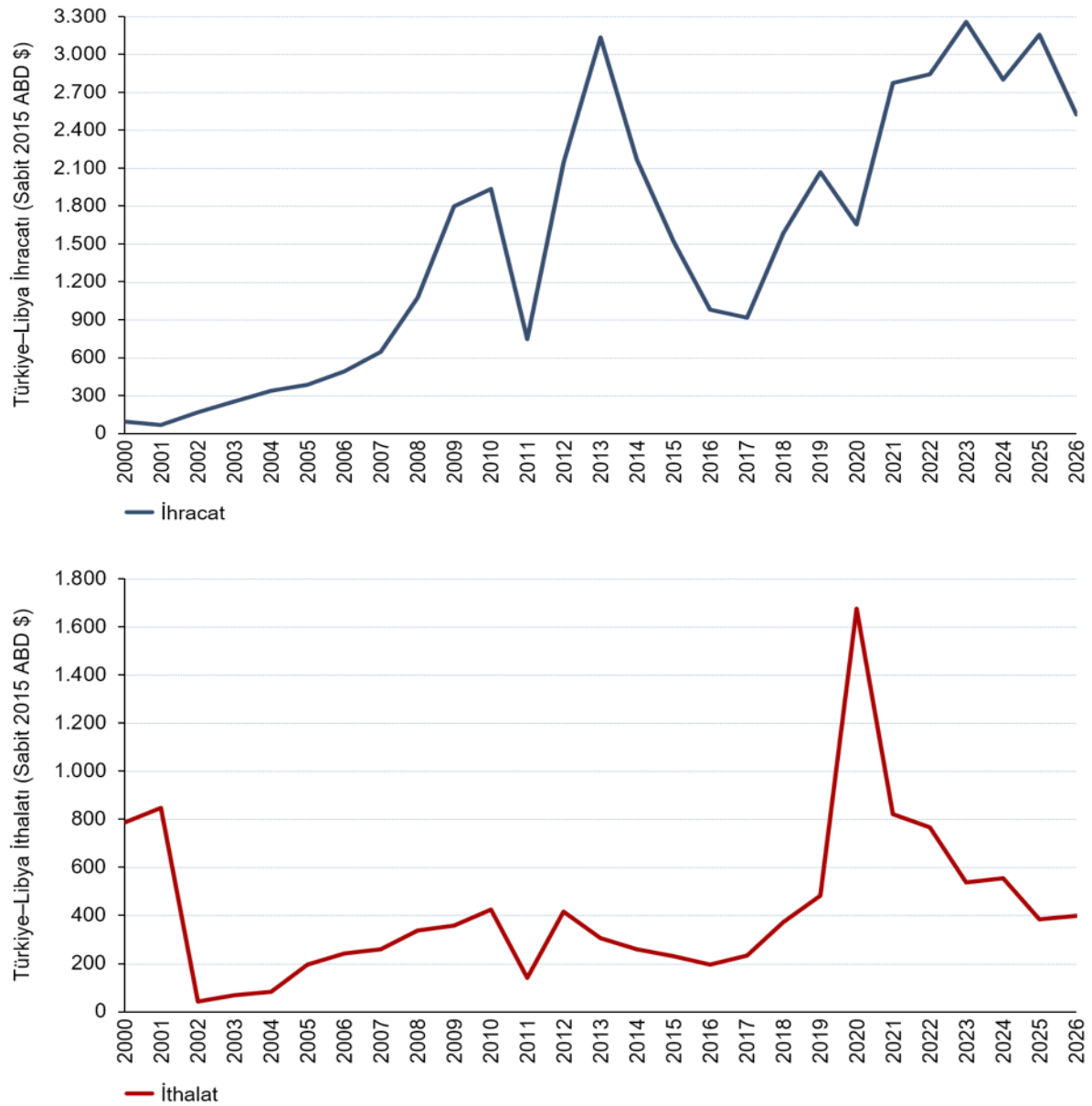
3.1. 2000–2010: Ticaretin ve müteahhitlik faaliyetlerinin yükselişi

2000'li yıllar, Türkiye-Libya ekonomik ilişkilerinin belirgin biçimde genişlediği bir dönem olarak dikkati çekmiştir. 1990'ların sonundaki siyasi sorunların ardından ilişkilerin yeniden

gelişmesiyle Türk şirketleri, Libya'daki kamu ihalelerine ve altyapı projelerine daha fazla katılmaya başladı. Yorulmaz ve Akıncı'nın (2020) Ticaret Bakanlığı verilerine dayandırdığı çalışmaya göre Türk firmaları 1971–2000 döneminde Libya'da 224 proje üstlenirken, 2000–2010 döneminde yaklaşık 18 milyar dolar değerinde 304 proje üstlendi.

İki ülke arasındaki ekonomik ilişki, bu dönemde birbirini tamamlayan ihtiyaçlara dayanıyordu: Libya, petrol gelirleriyle finanse ettiği kamu yatırımlarını gerçekleştirmek için yabancı firmalara ihtiyaç duyarken, Türk şirketleri de inşaat ve altyapı projeleri üzerinden yurt dışındaki faaliyetlerini genişletiyordu. Türkiye'nin Libya'ya ihracatında inşaat malzemeleri, metal ürünleri ve makineler gibi ürünlerin bulunması da mal ticareti ile müteahhitlik faaliyetleri arasındaki bağlantıyı güçlendiriyordu (Yorulmaz & Akıncı, 2020).

3.1.1. Türkiye'nin Libya'ya ihracatı ve Libya'dan ithalatı, 2000–2026

Kaynak: 2000–2012 dönemi verileri BM Comtrade (WITS, Türkiye beyanı), 2013–2026 dönemi verileri TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri (Genel Ticaret Sistemi) kullanılarak yazar tarafından hesaplanmış ve görselleştirilmiştir.

Not: 2026 verileri, yıl sona ermediğinden verilerin güncellendiği tarihe kadarki ticaret verilerini yansıtır.

3.2. 2011 sonrası: Ticari daralma ve müteahhitlik krizinin mirası

2011'de başlayan çatışmalar, iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerde keskin bir kırılma yaratmıştır. Savaş nedeniyle Türk şirketleri projelerini durdurmak ve ülkeden ayrılmak zorunda kalırken, şantiyelerdeki ekipmanlar, makineler ve diğer varlıklar da zarar görmüş veya kullanılamaz hâle gelmiştir. Ticaretin de aynı dönemde gerilediği gözlenmiştir. Yorulmaz ve Akıncı'nın (2020) aktardığı verilere göre Türkiye'nin Libya'ya ihracatı 2010'da yaklaşık 1,93 milyar dolar iken 2011'de 747 milyon dolara düşmüştür. Sonraki yıllarda yaşanan siyasi belirsizlikler ve güvenlik sorunları, ihracatın yeniden istikrarlı bir büyüme patikasına girmesini engellemiştir.

Bu dönemin en önemli ekonomik sonuçlarından biri, Türk müteahhitlerinin yarım kalan projeleri ve tahsil edilemeyen alacakları oldu. Türkiye Müteahhitler Birliği'nin 2020'de yayımladığı açıklamaya göre, birliğe üye 100'ü aşkın firmanın Libya'da yarım kalmış projelerinin toplam tutarı yaklaşık 19 milyar dolardı. Açıklamada, tahsil edilememiş hakediş alacakları yaklaşık 1 milyar dolar; devam eden işlere ilişkin avans ve kesin teminat tutarları 1,7 milyar dolar; makine, ekipman ve diğer zararlar ise yaklaşık 1,3 milyar dolar olarak belirtiliyordu (Türkiye Müteahhitler Birliği [TMB], 2020). Bu rakamlar, yalnızca yeni projelerin kaybedilmesini değil, şirketlerin geçmiş yatırımlarından kaynaklanan finansal yüklerin de devam ettiğini göstermektedir.

Dolayısıyla Libya'daki çatışmaların Türkiye açısından maliyeti, ikili ticaretteki geçici düşüşün ötesine geçti. Tamamlanmış işlerin karşılığının tahsil edilememesi, teminat mektuplarının ve avansların belirsizliği, şirketlerin ülkede bıraktıkları varlıkların zarar görmesi ve projelerin geleceğinin netleşmemesi, Libya pazarına dönüşün önündeki başlıca engeller arasında yer aldı.

3.3. Yeniden yakınlaşma: Eski alacakların çözümü ve yeni projeler

2019'dan itibaren Türkiye ile Libya arasındaki siyasi ve ekonomik temasların yoğunlaşması, müteahhitlik sorunlarının çözümü ve ticari ilişkilerin yeniden canlandırılması için yeni bir zemin oluşturdu. 2020'de Türkiye ile dönemin Trablus merkezli Ulusal Mutabakat Hükümeti arasında imzalanan mutabakat, yarım kalmış projelerin devamı, sözleşme koşullarının yeniden değerlendirilmesi ve şirketlerin alacaklarının çözümü için bir mekanizma oluşturmayı amaçlıyordu. Bununla birlikte, bu girişim tek başına tüm alacakların tahsil edildiği veya bütün projelerin yeniden başladığı anlamına gelmiyordu; sürecin ilerlemesi güvenlik koşullarına, Libya tarafındaki ilgili işveren kuruluşlarla yapılacak görüşmelere ve ödeme mekanizmalarına bağlıydı (TMB, 2020).

Son yıllarda ekonomik ilişkilerin yeniden gelişmesi, yalnızca geçmiş sorunların çözülmesiyle sınırlı kalmadı. Türk müteahhitleri, özellikle altyapı, konut, yol, kamu binaları ve enerji gibi alanlarda yeni projeler için fırsatlar aramaya başladı. Doğu Libya'da da Türk şirketlerinin daha görünür hâle gelmesi, ekonomik ilişkilerin yalnızca Trablus merkezli kurumlarla yürütülen işlerden ibaret olmaktan çıkabileceğine işaret etmektedir (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2025; Yatırımlar.com, t.y.).

Ticaret Bakanlığı, Ekim 2025'te Libya ile 2024 yılı ikili ticaret hacminin 3,7 milyar dolar olarak gerçekleştiğini bildirdi. Aynı açıklamada müteahhitlik faaliyetlerinin genişletilmesi ve hidrokarbonlar, yenilenebilir enerji, madencilik, gümrükler, bankacılık ve sağlık gibi alanlarda iş birliğinin geliştirilmesi gündeme geldi. Taraflar ayrıca yatırım ve iş forumu düzenlenmesi ve Karma Ekonomik Komisyon toplantısının gerçekleştirilmesi konusunda mutabakata vardı (T.C.

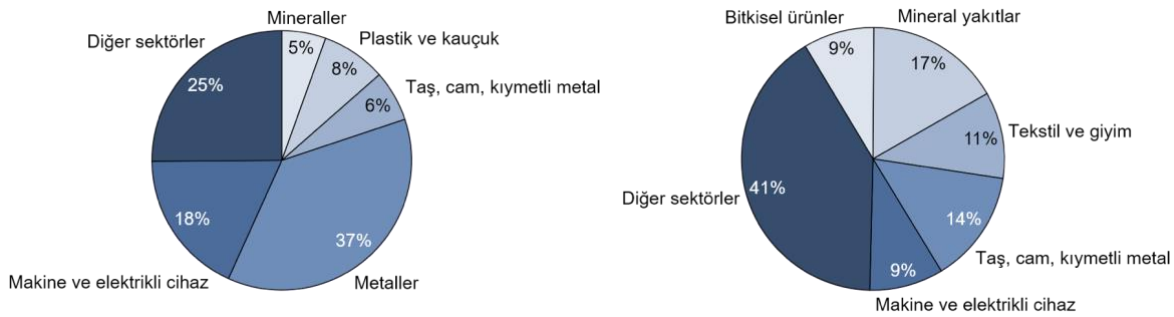
Ticaret Bakanlığı, 2025). Bu gelişmeler, ilişkilerin yeniden yalnızca mal ticareti üzerinden değil, daha geniş bir yatırım ve proje gündemi üzerinden ilerletilmek istendiğini göstermektedir.

Bununla birlikte, geçmişten kalan alacaklar henüz yalnızca tarihsel bir sorun olarak görülmemelidir. Yeni projeler için finansman sağlanması, teminat mektuplarının kabulü, hakediş ödemelerinin zamanında yapılması ve sözleşmelerin uygulanabilirliği, Türk şirketlerinin Libya'daki faaliyetlerinin sürdürülebilirliği açısından önemini korumaktadır. Bu nedenle ticari ilişkilerdeki toparlanmayı değerlendirirken artan ihracat ve yeni proje duyurularının yanı sıra, şirketlerin fiilen tahsilat yapabilme kapasitesi ve sözleşmelerin güvence altına alınması da dikkate alınmalıdır.

3.4. İhracatın bileşimi: İnşaat girdilerinden tüketim mallarına doğru bir değişim

İkili ticaretin toplam değerindeki değişim, ilişkilerin büyüklüğünü gösterse de Türkiye'nin Libya pazarındaki ekonomik konumunu tek başına açıklamıyor. İhracatın ürün bileşimi de bu açıdan önemlidir.

3.4.1. Türkiye'nin Libya'ya ihracatının ürün gruplarına göre dağılımı, 2010 ve 2023

Kaynak: World Bank WITS ticaret verileri. TEPAV hesaplamaları.

2010 ve 2023 yıllarına ait ihracat sepetleri karşılaştırıldığında, sektörel dağılımın ortaya koyduğu değişim, Türkiye'nin Libya pazarındaki rolü açısından önemli bir soruyu gündeme getirmektedir: Türkiye, Libya'nın altyapı ve üretim kapasitesini geliştiren projelere malzeme ve makine sağlayan bir ortak olarak mı öne çıkıyor, yoksa ağırlıklı olarak ülkenin tüketim talebini karşılayan bir tedarikçi konumuna mı yöneliyor? Özellikle 2010 yılındaki ihracat tablosunda inşaat malzemeleri ve sermaye mallarının taşıdığı büyük pay, o dönemde Libya'da milyarlarca dolarlık proje yürüten Türk müteahhitlik firmalarının tedarik zincirlerini doğrudan Türkiye'ye dayandırmasından kaynaklanıyordu. 2011 sonrasında yaşanan güvenlik kriziyle birlikte bu firmaların sahadan büyük oranda çekilmesi ve dev projelerin yarım kalması, Türkiye'nin ihracat profilinin yapısal bir zorunluluk olarak daha çok günlük tüketim mallarına kaymasına yol açtı. Gıda ve tekstil ürünlerinin ihracat içindeki payının artması, tek başına Türkiye'nin daha düşük katma değerli ürünlere yöneldiğini kanıtlamayacaktır; bu ürün gruplarının üretim yapısı ve yerli katma değer oranı farklılık gösterebilmektedir. Benzer şekilde, makine ve metal ürünlerinin varlığı da bu malların mutlaka büyük ölçekli yeniden inşaat projelerinde kullanıldığı anlamına gelmemektedir.

Buna rağmen, iki yılın karşılaştırılması Türkiye'nin Libya ile ekonomik ilişkisinin niteliğini tartışmak için yararlı bir başlangıç sunmaktadır. Türkiye açısından mesele yalnızca Libya'ya daha fazla ürün satmak değil, aynı zamanda altyapı, enerji, sanayi ve ulaştırma projeleriyle bağlantılı daha uzun vadeli ekonomik ilişkiler geliştirmek olmalıdır.

4. Fırsatlar: Yeniden imar, enerji ve iki taraflı ekonomik iş birliği

4.1. Doğu Libya'da yeniden imar: Türkiye için açılan yeni pazar

Libya'da 2011 sonrasında yaşanan çatışmaların yol açtığı altyapı kayıpları, ülkedeki yeniden imar ihtiyacını uzun süredir gündemde tutmaktadır. Eylül 2023'te Derna ve çevresini etkileyen sel felaketi ise özellikle doğu Libya'da konut, ulaşım, su ve kanalizasyon, sağlık ve kentsel altyapı alanlarındaki ihtiyaçları daha görünür hâle getirmiştir. Bu ihtiyaçlar, bölgeyi yabancı şirketler açısından yeni bir yatırım ve müteahhitlik pazarına dönüştürmektedir.

Doğu Libya'daki yeniden imar faaliyetleri Türkiye açısından özellikle önemlidir. Türkiye'nin bölgede üstlenebileceği işler yalnızca konut ve yol inşaatıyla sınırlı değildir; su ve atık su sistemleri, hastaneler, kentsel altyapı, elektrik şebekeleri ve sosyal tesisler de potansiyel iş alanları arasındadır. Nitekim Libya Kalkınma ve Yeniden Yapılanma Fonu, Nisan 2025'te Türk şirketleri Libco İnşaat ve Cevahir Yapı ile Bingazi, El-Beyda, Şahat ve Tobruk'ta altyapı, yol ve sağlık hizmetleri alanlarında projeler için sözleşmeler imzalandığını duyurmuştur. Ancak söz konusu açıklamada sözleşmelerin mali büyüklüğü paylaşılmamıştır. (Anadolu Ajansı, 2025).

Derna'deki altyapı projesi de Türkiye'nin bu alandaki kapasitesini göstermektedir. Özaltın İnşaat'ın Libya İskân ve Altyapı Projeleri Yapım Kurulu ile imzaladığı proje; içme suyu, yağmur suyu ve atık su hatlarının yanı sıra elektrik ve telekomünikasyon kablolarının döşenmesini, pompa istasyonları ve su depolarının inşasını ve yerel yolların yenilenmesini kapsamaktadır. Bu kapsam, yeniden imarın tek bir sektördeki inşaat faaliyetinden ibaret olmadığını; mühendislik, ekipman, altyapı ve işletme kapasitesini bir araya getiren projeler için talep yarattığını göstermektedir (Özaltın Holding, t.y.).

Türkiye açısından bu tablo, yeni bir pazara erişim fırsatı yaratmaktadır. Türk müteahhitlik sektörünün büyük ölçekli altyapı projelerindeki deneyimi, Türkiye'deki makine ve ekipman üreticilerinin kapasitesi ve inşaat malzemeleri tedarik zinciri, bu pazarda birlikte değerlendirilebilir. Böylece Libya'ya ihracatın yalnızca nihai tüketim mallarına dayalı bir ticaret ilişkisi olmaktan çıkarak makine, elektrik ekipmanı, metal ürünleri ve diğer sanayi girdilerini de kapsayan bir yapıya yönelmesi mümkün olabilir. Bunun gerçekleşmesi ise otomatik değildir; Türk şirketlerinin projelerde yalnızca yüklenici olarak mı yer alacağı, yoksa yerli üretim, teknik hizmet, ekipman tedariki ve uzun vadeli bakım gibi alanlara da girip giremeyeceği belirleyici olacaktır.

4.2. Batı ve doğudaki proje dağılımı: Fırsatların farklılaşması

Haber kaynaklarından derlenen proje envanteri, Libya'nın batısı ile doğusunda öne çıkan yatırım alanlarının birbirinden ayrıştığına işaret etmektedir. Bu envantere, Trablus merkezli Ulusal Birlik Hükûmeti (UBH) bölgesinde listelenen 11 projenin üçü elektrik santrali, dördü ulaştırma ve biri liman projesidir (örn. Kumar, 2026; Legal Community MENA, 2023; Libya News Agency, 2025). Tutarı açıklanan büyük projeler arasında Structures A&E ile ilişkilendirilen yaklaşık 8 milyar dolarlık proje paketi (Eni, 2023), 2,7 milyar dolarlık Misrata Limanı (Kumar, 2026) ve yaklaşık 1,3 milyar dolarlık (1,19 milyar €) Zliten elektrik santrali (Legal Community MENA, 2023) öne çıkmaktadır. Bu dağılım, batıda enerji üretimi ve ulaştırma altyapısının yatırım gündeminde önemli yer tuttuğunu göstermektedir.

Doğudaki Libya Ulusal Ordusu (LNA) kontrol alanı için derlenen 20 projeden 14'ü ise petrol dışı alanlardadır. Bu projeler ulaştırma, liman, su ve atık yönetimi, sağlık, kentsel ve sosyal tesisler ile elektrik altyapısı gibi sektörlerle ve birden fazla sektörü kapsayan paketlere dağılmaktadır (örn. Arab Contractors, 2025; Forbes Italia, 2026). Envantere göre bu 14

projenin 12'si Bingazi ile imzalanmıştır. Bunlardan stadyum dışındakilerin tamamı Eylül 2023'te Derne'de yaşanan selin ardından ve Şubat 2024'te doğudaki Temsilciler Meclisi kararıyla Libya Kalkınma ve İmar Fonu'nun kurulmasından sonra gündeme gelmiştir (Maiar, 2024). Bu görünüm, doğudaki yatırım gündeminin yeniden imar ve temel hizmet altyapısına daha fazla odaklandığına işaret etmektedir.

Bununla birlikte, bu sayılar kapsamlı ve resmî bir yatırım veri tabanından değil, çeşitli haber ve proje duyurularından derlenen bir envanterden gelmektedir. Dolayısıyla bölgeler arasındaki farkları kesin bir toplam yatırım karşılaştırması olarak değil, haberlerde görünür hâle gelen projelerin sektörel dağılımına ilişkin bir gösterge olarak değerlendirmek gerekir. Ayrıca proje sayıları ve açıklanan tutarlar, projelerin tamamının finanse edildiği, uygulamaya geçtiği veya ödemelerinin gerçekleştirildiği anlamına gelmemektedir.

Bu ayırım özellikle doğu Libya açısından önemlidir. Derlenen envantere göre LNA bölgesindeki projelerden dokuzu henüz kesinleşmemiştir: bunların sekizi mutabakat düzeyindedir (örn. Szymczak, 2025), biri ise ihalesi kazanılmış ancak Haziran 2026'da imzalanan üç sözleşme arasında yer almayan Aiteo bloğudur (MEED, 2026). Dolayısıyla duyurulan projeler büyük bir potansiyel gösterse de bunların ne kadarının uygulanabilir ticari fırsata dönüşeceği belirsizdir. Türkiye'nin stratejisini yalnızca açıklanan proje tutarlarına göre değil, finansman yapısı, sözleşmenin tarafı, ödeme güvenceleri ve uygulama takvimi gibi ölçütlere göre şekillendirmesi gerekir.

4.3. Enerji sektörü: İki bölgede de iş birliği imkânı

Elektrik üretimi ve altyapısı, Türkiye'nin Libya ile ekonomik ilişkilerini genişletebileceği bir diğer alandır. Ülkedeki elektrik üretim ve dağıtım altyapısında uzun süredir yaşanan sorunlar, hem batıda hem doğuda yeni santral yatırımları, elektrik ekipmanı tedariki, iletim altyapısı ve bakım hizmetleri için talep yaratmaktadır. Bu nedenle enerji iş birliğini doğu Libya'nın yeniden imar ihtiyacıyla sınırlamak, mevcut fırsatların bir kısmını gözden kaçırmak anlamına gelir.

Türkiye'nin bu alanda hâlihazırda yürüttüğü projeler, yeni iş birlikleri için bir başlangıç noktası sunmaktadır. Örneğin ENKA, Mayıs 2024'te Libya Genel Elektrik Şirketi (GECOL) ile Bingazi'nin kuzeyinde 1.320 MW kapasiteli Kuzey Bingazi Basit Çevrim Elektrik Santrali'nin anahtar teslim inşası ve elektrik ekipmanı tedariki için 880 milyon avro değerinde sözleşme imzalamıştır. Projenin GECOL ile imzalanmış olması, büyük ölçekli elektrik yatırımlarının yalnızca Trablus merkezli siyasi yönetimin kontrolündeki coğrafyayla sınırlı olmadığını göstermektedir (ENKA, 2024).

Bu örnek, Türkiye'nin elektrik sektöründeki deneyimini iki yönde değerlendirebileceğini düşündürmektedir. İlk olarak, batı Libya'da mevcut iş birliğinin santral projeleri, elektrik ekipmanı, iletim ve dağıtım altyapısı ile yenilenebilir enerji yatırımları üzerinden genişletilmesi mümkündür. İkinci olarak, doğudaki yeniden imar programlarında elektrik üretimi ve altyapısına yönelik projelere katılım artırılabilir. Böylece Türkiye, yalnızca inşaat faaliyetlerinden değil, mühendislik, ekipman tedariki, teknik eğitim ve uzun vadeli bakım hizmetlerinden de gelir elde edebilir.

Libya'nın enerji ihtiyacının karşılanması, Türkiye'nin ihracat yapısı açısından da önemlidir. Santral yatırımları ve şebeke altyapısı, makine, türbin ve elektrik ekipmanı, kablo, metal ürünleri ve çeşitli sanayi girdilerine yönelik talep yaratabilir. Bu nedenle enerji projeleri, Türkiye'nin Libya'ya ihracatında katma değeri daha yüksek sanayi ürünlerinin payını artırma potansiyeline sahiptir.

4.4. Batı Libya, limanlar ve Doğu Akdeniz bağlantısı

Batı Libya'nın önemi yalnızca mevcut enerji ve ulaştırma projelerinden kaynaklanmamaktadır. Bölgenin Akdeniz'e açılan limanları, Türkiye'nin ticaret ve lojistik bağlantıları açısından da stratejik bir değer taşımaktadır. Misrata gibi liman merkezleri, Libya'nın yeniden imar sürecinde malzeme ve ekipman tedariki için lojistik kapılar olmanın yanı sıra, Türkiye ile Libya arasındaki deniz ticaretinin ve daha geniş Doğu Akdeniz ekonomik ilişkilerinin gelişmesine katkı sağlayabilir.

Bu nedenle Türkiye'nin doğu Libya'daki yeni projelere yönelmesi, batıdaki ekonomik ilişkilerin geri plana itilmesi şeklinde değerlendirilmemelidir. Trablus merkezli kurumlarla ticaret, limanlar, enerji ve mevcut müteahhitlik faaliyetleri üzerinden sürdürülen ilişkiler ile doğu Libya'daki yeniden imar projelerine katılım birbirini tamamlayabilir. Batıdaki liman ve lojistik altyapısı, Türkiye'nin Libya pazarına erişimini desteklerken, doğudaki projeler yeni coğrafyalarda faaliyet göstermesine olanak tanıyabilir.

Burada temel mesele, iki bölgedeki ekonomik ilişkileri tek bir siyasi aktör üzerinden yürütmeye çalışmak yerine, Libya'nın fiilî kurumsal ve idari bölünmüşlüğüne dikkate alan bir yaklaşım geliştirmektir. Özellikle petrol ve doğal gaz sektöründe, doğudaki sahalar ile Trablus merkezli kurumlar arasında kurulan sözleşmesel ilişkiler, ülkenin ekonomik yapısının siyasi bölünmeden daha karmaşık olduğunu göstermektedir. Haber kaynaklarından derlenen envanterde, LNA bölgesindeki altı petrol-gaz projesinin NOC veya Petrol Bakanlığı üzerinden Trablus'la imzalandığı belirtilmektedir. Bu durum, ekonomik iş birliğinin her zaman projenin bulunduğu bölgenin siyasi yönetimiyle sınırlı olmadığını göstermektedir.

4.5. Yatırımın finansmanı ve siyasi riskler

Doğu Libya'daki yeniden imar projelerinin Türkiye açısından sunduğu ekonomik fırsatlar, bu projelerin finansmanı ve yönetimine ilişkin belirsizliklerden bağımsız değerlendirilmemelidir. BBC Monitoring'in değerlendirmesine göre, doğu ve batıdaki yönetimler yeniden imar programlarını kendi yönetim kapasitelerini ve siyasi meşruiyetlerini göstermek için kullanırken, projelerin finansmanı, uygulanması ve denetimi konusunda önemli sorunlar devam etmektedir (BBC Monitoring, t.y.).

Doğu Libya açısından en önemli risklerden biri, açıklanan yeniden imar bütçeleri ile fiilen kullanılabilir finansman arasındaki farktır. Doğu merkezli Temsilciler Meclisi, Kalkınma ve Yeniden İmar Fonu için 2025–2027 dönemini kapsayan 69 milyar Libya dinarı tutarında bir bütçeyi onaylamıştır. Ancak BBC Monitoring'in aktardığı üzere, bu kaynağın nasıl finanse edileceği ve petrol gelirlerini tutan Trablus merkezli Libya Merkez Bankası'nın fon için kaynak aktarımı yapıp yapmayacağı belirsizliğini korumaktadır. Birleşmiş Milletler Libya Özel Temsilcisi Hanna Tetteh de tek taraflı bütçe kararlarının ülkenin zaten kırılgan olan mali durumunu daha da istikrarsızlaştırabileceği konusunda uyarıda bulunmuştur. Dolayısıyla açıklanan bütçe, tek başına doğu yönetiminin projeleri finanse etmek için gereken kaynaklara kesin olarak sahip olduğunu göstermemektedir.

Bu belirsizlik, Türk şirketleri açısından doğrudan ticari sonuçlar doğurabilir. Finansmanı güvence altına alınmamış projelerde şirketler, işe başladıktan sonra ödemelerin gecikmesi, sözleşmelerin askıya alınması veya ek finansman bulunamaması gibi risklerle karşılaşabileceklerdir. BBC Monitoring'in aktardığı haberlerde hem doğuda hem de batıda bazı projelerin finansman eksikliği, idari anlaşmazlıklar ve siyasi ihtilaflar nedeniyle geciktiği veya uygulamaya geçirilemediği belirtilmektedir.

İkinci risk, projelerin denetimi ve kamu kaynaklarının kullanımına ilişkindir. Doğu Libya'daki Kalkınma ve Yeniden İmar Fonu'nun harcamaları, batıdaki kurumların yanı sıra çeşitli uluslararası gözlemciler tarafından da eleştirilmiştir. BBC Monitoring'in aktardığı değerlendirmelerde, fonun harcamaları üzerinde Trablus merkezli kurumların denetiminin sınırlı olduğu ve kaynakların uygun devlet kurumları üzerinden yönlendirilmesi gerektiği yönündeki görüşlere yer verilmektedir. Batı Libya'daki projeler de benzer biçimde şeffaflık, uygulama ve kaynakların kullanımı konularında eleştirilere konu olmuştur. Bu nedenle risk, yalnızca doğu yönetimine özgü değildir; Libya'daki parçalı idari yapı, kamu yatırımlarının izlenmesini ve projelerin hesap verebilirliğinin değerlendirilmesini genel olarak güçleştirmektedir.

Bu çerçevede Türkiye'nin doğu Libya ile ekonomik ilişkilerini geliştirmesi, batıdaki yönetim ve kurumlarla mevcut iş birliğini terk etmesi şeklinde ele alınmamalıdır. Petrol sektöründeki projelerin bir bölümünün doğu Libya'daki sahalarda bulunmasına rağmen Trablus merkezli Ulusal Petrol Kurumu (NOC) veya Petrol Bakanlığı üzerinden yürütülmesi, ekonomik ilişkilerin coğrafi kontrol alanlarıyla birebir örtüşmediğini göstermektedir. Türkiye açısından daha işlevsel yaklaşım, farklı bölgelerdeki projeleri ilgili sözleşme tarafları, finansman kaynakları ve kurumsal yetkiler üzerinden ayrı ayrı değerlendirmek; ekonomik ilişkileri tek bir siyasi aktöre bağımlı hâle getirmemek olacaktır.

Kaynakça

Anadolu Ajansı. (2025, 15 Nisan). *Türk şirketleri, Libya'daki 4 kentte kalkınma projeleri hayata geçirecek.*

Al Jazeera. 2023. "Libya Parliament Suspends Rival Eastern-Based PM Bashagha." *Al Jazeera*, 16 Mayıs 2023. <https://www.aljazeera.com/news/2023/5/16/libya-parliament-suspends-rival-eastern-based-pm-bashagha>.

Al Jazeera Staff. (2026, 1 Eylül). *Could 4+4 make 1 in Libya? UN-backed agreement looks to unite rival camps.* *Al Jazeera*. <https://www.aljazeera.com/news/2026/9/1/could-44-make-1-in-libya-un-backed-agreement-looks-to-unite-rival-camps>

Arab Contractors. (2025, 26 Ekim). *Arab Contractors signs 5 new contracts in Tobruk, Libya* . <https://www.arabcont.com/English/Release-2025-2313>

The Arab Weekly. (2026, 11 Eylül). *Turkey seeks to break Libya deadlock with 6+6 revival.* *The Arab Weekly*. <https://the arabweekly.com/turkey-seeks-break-libya-deadlock-66-revival>

BBC Monitoring. (2026, 14 Ocak). *Libya developments update.* <https://monitoring.bbc.co.uk/product/b00057zm>

Council on Foreign Relations. (t.y.). *Civil war in Libya*. Global Conflict Tracker. Erişim tarihi: 21 Ekim 2026, <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/civil-war-libya>

Eni. (2023, 28 Ocak). *Eni launches a major gas development project in Libya* [Basın bülteni]. <https://www.eni.com/en-IT/media/press-release/2023/01/eni-launches-a-major-gas-development-project-in-libya.html>

ENKA. (2024). *Kuzey Bingazi 1.320 MW Basit Çevrim Enerji Santrali Projesi.*

Forbes Italia. (2026, 16 Ocak). *Gruppo San Donato scommette sulla Libia: 2 miliardi in sanità ed energia.* <https://forbes.it/2026/01/16/gruppo-san-donato-scommette-sulla-libia-2-miliardi-in-sanita-ed-energia>

International Crisis Group. (2012, 14 Eylül). *Divided we stand: Libya's enduring conflicts* (Middle East/North Africa Report N°130).

International Monetary Fund. (2012). *Libya beyond the revolution: Challenges and opportunities* (IMF Departmental Papers No. 2012/003). <https://doi.org/10.5089/9781475504392.087>

Kumar, P. (2026, 19 Ocak). *Libya partners with Qatar to expand free zone port*. AGBI. <https://www.agbi.com/logistics/2026/01/libya-partners-with-qatar-to-expand-free-zone-port/>

Legal Community MENA. (2023, 13 Nisan). *Libya's Zliten power plant to be built by Qatari-Egyptian consortium*. <https://legalcommunitymena.com/zliten-power-plant-ucc-elsewedy-electric/>

Libya News Agency. (2025, 6 Kasım). *Libya and Italy sign contract to implement a 160-kilometer section of the new highway*. <https://lana.gov.ly/post.php?id=344757&lang=en>

Maiar, S. (2024, Ekim). *Reconstructing battered Libya is a work in progress* [Görüş yazısı]. AGBI. <https://www.agbi.com/opinion/economy/2024/10/reconstructing-battered-libya-is-a-work-in-progress/>

MEED. (2026, 17 Haziran). *Libya signs three oil deals after licensing round*. <https://quest.meed.com/libya-signs-three-oil-deals-after-licensing-round/>

Özaltın Holding. (t.y.). *Derne Şehri Altyapı Projesi*.

Reuters. (2022, 11 Şubat). *Libya rifts deepen as new PM named, incumbent refuses to yield* <https://www.reuters.com/world/africa/libyan-parliament-moves-towards-vote-new-prime-minister-2022-02-10/>

Reuters. (2025, 3 Haziran). *Libya's eastern-based parliament passed budget for its development fund*. <https://www.reuters.com/world/africa/libyas-eastern-based-parliament-passed-budget-its-development-fund-2025-06-03/>

Szymczak, P. D. (2025, 9 Temmuz). BP, Shell ink deals to boost Libya's oil output. *Journal of Petroleum Technology*. <https://jpt.spe.org/bp-shell-ink-deals-to-boost-libyas-oil-output>

T.C. Ticaret Bakanlığı. (2025, 17 Ekim). *Türkiye ile Libya arasında yeni dönem: Türkiye ve Libya arasında müteahhitlik alacakları ve yeni dönem projeleri konusunda iki anlaşma İstanbul'da imzalandı*. <https://uhtgm.ticaret.gov.tr/haberler/turkiye-ile-libya-arasinda-yeni-donem>

Türkiye Müteahhitler Birliği. (2020). *Türkiye-Libya Mutabakat Zaptı imzalandı*. <https://www.tmb.org.tr/tr/n/606b12caef3041080b53fd65/turkiye-libya-mutabakat-zapti-imzalandi>

Whitworth, A. (2017). *Overview of Libya's macro-economy* (Policy Paper No. 1). Libya Development Digest, Coordination Support Office, United Nations–Libya. ResearchGate.

World Bank. (t.y.-a). *GDP per capita (constant 2015 US\$) – Libya*. World Development Indicators. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.KD?locations=LY>

World Bank. (t.y.-b). *Libya: Country overview*. <https://www.worldbank.org/ext/en/country/libya>

Yatırımlar.com. (t.y.). *Libya müteahhitlik pazarında yükselen gücümüz ne kadar kalıcı?* <https://yatirimlar.com/haber/libya-muteahhitlik-pazarinda-yukselen-gucumuz-ne-kadar-kalici> 247442

Yorulmaz, R., & Akıncı Tok, Ş. (2020, Haziran). *Kaddafi döneminden günümüze Türkiye-Libya ekonomik ilişkileri*(ORSAM Analiz No. 251). <https://orsam.org.tr/yayinlar/kaddafi-doneminden-gunumuze-turkiye-libya-ekonomik-iliskileri/>